

Az igenlés (és a tagadás) rendszere a finnben és a magyarban

Danilo GHENO

Eeva Uotila emlékére

Az indoeurópai nyelvet beszélő számára a finn egyik legsajátosabb aspektusa az igenlés és a tagadás kifejezésének a módja, vagyis az általános határozószó (eredendő) hiánya az 'igen'-re és a 'nem'-re.

A 'nem'-et illetően tudjuk, hogy a finn – ugyanúgy mint más finnugor nyelvek – igei alakokat alkalmaz, következésképpen a tagadás ragozható, a személynek megfelelően variálható (*en* 'én nem', *et* 'te nem', *älä* 'te ne!' stb.). Igaz ugyan, hogy finn nyelvjárási területeken – nem utolsósorban indoeurópai hatásra – nem ismeretlen az *ei* állandó forma (tkp. 'ő nem') mindegyik személyben, azonban a nyelvi norma szemponjából ez hibás használatnak minősül: bizalmas jellegű írás esetén is (pl. egy baráti levélben) kötelező érvényűnek tekintendők a tagadás ragozott alakjai.

Magyarban ez a – hogy úgy mondjuk – komplikáció nem áll fenn, mivel itt megtalálható az általánosított határozószói *nem*, amely kifejezi mind a preverbális tagadást (*Nem jövök*), mind pedig az abszolút tagadást (*Jössz? – Nem.*). E nyelvvel kapcsolatban legfeljebb annyit jegyezzünk meg, hogy egyfajta tagadó ragozás nyomai ismerhetők fel azokban a kifejezésekben, ahol nyilvánvaló vagy rejtett összefüggésben a felszólító móddal a *nem*-et *ne* váltja fel (*Ne gyere!; Ne!*).

A felszólító móddal társított tagadás mindenestre eléggé sajátos számos nyelvben. (Más finnugor nyelvekhez vö. Gheno 1995, 65–69.) Az indoeurópai nyelvek viszonylatában elég felidézni a latin esetét, amely a „rendes” *non* helyett felszólító módban többek között az összevont *noli* alakot alkalmazza egyes sz. 2. szem.-ben (ered. 'ne akarj'), valamint az ennek megfelelő *nolite* többes számú

formát. E nyelvi univerzálék közé besorolható sajátosság azzal a megkülönböztetett nyomatékkal magyarázható, amellyel automatikusan és ösztönösen a tiltó parancsot ejtjük.

Az 'igen'-nel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy az összetettség, vagy jobban mondva a változatosság, ugyancsak szembeszökő a finnben, de nem mentes tőle a magyar sem.

Mint utaltunk rá, a finn nyelv nem rendelkezik egy olyan minden alkalomra beillő, *passepourtout* igenlő határozószóval, mint amilyen a magyarban az *igen*, olaszban a *sì*, németben a *ja*, oroszban a *da* stb. A beszélő a szándéknak, az érzelemnek, a szemantikai környezetnek megfelelően esetről esetre más és más kifejezőeszközhöz folyamodik.

A leíró nyelvtanok szerint (pl. Karlsson 1987², 69; Uotila-Arcelli 1975, 31–32), ha az igenlés a kapcsolódó kijelentés nem igei szegmentumára vonatkozik, a *niin* (tkp. 'így') határozószóval fejezzük ki: pl. *Huomennako tulet?* – *Niin*. 'Holnap jössz? – Igen'. Itt felmerülhetne az az ellenvetés, miszerint akkor nem teljesen igaz, hogy a finnben nincs egy szintetikus igenlő határozószó, hiszen a *niin* etimológiailag ugyanaz, mint pl. az olasz *sì* vagy a lengyel *tak*. Ehhez nem fér kétség, de megítélésem szerint még két akadálya van annak, hogy a *niin*-t tiszta igenlő szócskának tekinthessük: 1. az, hogy a kijelentésnek csak meghatározott részéhez kapcsolódik; 2. az a tény, hogy alapjelentése ma is 'így' (vö. viszont ol. *sì* [*< lat. sic 'így'*] 'igen' és *così* 'így').

A leíró területre visszatérve: az igenlést, ha az a kijelentésnek az igei szegmentumára vonatkozik, a szóbanforgó igei rész megfelelő személyben való megismétlésével fejezzük ki: pl. *Syötkö kalaa?* – *Syön* 'Eszel halat? – Igen' (szó szerint 'Eszem'). Ilyenfajta kérdésre mindenesetre a finn egyéb nyelvekhez hasonlóan egy más típusú válaszlehetőséget is kínál, amelyet nyomatékos válasznak nevezhetünk és amely megfelelhet a m. *persze*, ol. *ma/sì certo*, ném. *doch* stb. szónak: *Syötkö kalaa?* – *Kyllä* (*syön*). Másrészről az emfatikus *kyllä* szócska, éppen nyomatékosító hivatása miatt, mindenféle kérdéstípusra felelhet, arra is, hogy *Huomennako tulet?*, ám nyilvánvalóan nem tekinthető általános igenlő határozószónak.

Az igenlésnek ez a három (kettő + egy) kifejezési módja hagyományos a finnben, és a puristák – s nyomukban sokan a nyelvтан-írók közül – szorgalmazzák is használatukat. Az élő nyelv azonban nem a teoretikusok diktálta iramban fejlődik. Az utóbbi időben a

finnül beszélők a más nyelveket beszélőkkel való folytonos érintkezés következtében mind gyakrabban használnak egy pánnordikusnak nevezhető szócskát (de vö. ugyancsak ném. *ja*, ang. *yea*), a *joo*-t (~ *juu*-t). Így aztán nem ritka, hogy a fenti két kérdés egységes választ kap: *Huomennako tulet?* – *Joo*; *Syötkö kalaa?* – *Joo*.

Tehát egyfajta egyszerűsítő tendenciával állnánk itt szemben? Nehéz megmondani. Sőt, esetleg éppen az ellenkezőjéről van szó. A *joo* ugyanis inkább megengedést rejt magában, mintsem határozott igenlést. Más szóval amikor a *Syötkö kalaa?* kérdésre *Joo*-val felelek, olyan, mintha azt mondanám: „Na jó, akkor hát együnk halat”. És hogy a megengedő értelem benne foglaltatik ebben a szócskában, elég világosan kiderül akkor, amikor a *niin*-nel párosul egy beleegyezőnek nevezhető szóismétlésben: pl. *On kaunistä kun aurinko paistaa.* – *Niin... joo...* 'Szép, amikor süt a nap. – Igen, így van'. Véleményem szerint továbbá a megengedő értelem még jobban kiemelődik abban az esetben – mégpedig furcsa módon főként női beszélőknél –, amikor a *joo*-t nem kilelegzéssel, hanem belélegzéssel ejtik.

Mindent összevetve a mai finn nyelv látszólag egy négy (kettő + kettő) tagból álló rendszerrel bír az 'igen' kifejezésére: a *niin* valamely kérdés nem igei elemeire vonatkozólag jelentkezik, szemben az ige megismérlésével ellenkező esetben; a *kyllä* emfatikus válasz esetén lép fel, szemben a megengedő beleegyezést jelentő *joo*-val.

Kis kitérő egy érdekes egybeesés kapcsán. Az olaszban a megengedő beleegyezés a *si*-n kívül a *già* szócskával is kifejezhető, amely önmagában véve azonos a *già* 'már' (< lat. *jam*) időhatározószóval (szemantikai átértékelődésben nem zárhatjuk ki a ném. *ja*-val való kontaminációját): pl. *È triste l'autunno.* – *Eh, già* 'Szomorú az ősz. – Hát igen'. Ami a finnt illeti, ott is megfigyelhető ez a párhuzam, különbség csupán a magánhangzók mennyiségében van: a *joo* közelíthető a *jo* időhatározószóhoz.

A magyarban az igenlés rendszere nem olyan tagolt, mint finnben, ennek ellenére érdekes vonásokat mutat.

Rokonnyelvétől eltérően a magyar rendelkezik az *igen* általános igenlő határozószóval, amely megfelel minden alkalomra, minden beszédhelyzetre: pl. *Holnap jön?* – *Igen*; *Voltál Rómában?* – *Igen*; *Fázol?* – *Igen* stb. Nem számít tehát, hogy a kijelentésnek melyik az a része, az a magja, amely a kérdésre irányul, a felelet mindig lehet

igen. Legfeljebb, hogy egy esetleges igenlő válaszsorozatban elkerüljük ugyanannak a határozószónak a többszöri, monoton előfordulását, variációképpen megismételhetjük a kérdés magját: pl. *Holnap jön?* – *Holnap*; *Voltál Rómában?* – *Voltam*; *Fázol?* – *Fázom* stb. (Talán fölösleges megjegyezni, hogy az efféle alternetíva minden nyelvben megvan, beleértve a finnt is.)

Ez a variációs lehetőség mindig fennáll, csupán a magra való határozást kell tiszteletben tartani. Ezért van az, hogy magyarban az igekötős igéknél, ahol pontosan az igekötő a kijelentés magja, megtalálható, sőt kedveltebb is a következő, „magyarosabb” igenlési forma: *Elolvastad a mai újságot?* – *El*; *Kiment a folyosóra?* – *Ki* stb. Ez a válaszlehetőség a finnben nincs adva, mivel hagyományosan nem léteznek igekötők, és csak idegen nyelvi minták analógiájára születtek az utóbbi időben technikai szempontból igekötős, de egységes szóként kezelt igei alakok. Így erre a kérdésre: *Allekirjoittko?* ’Aláírtál?’ [*alle* ’alá’] nem felelhetünk másként, mint *Allekirjoitin* ’Aláírtam’, vagy esetleg, ha a beszédhelyzet nyomatékos választ kíván: *Kyllä (allekirjoitin)*.

Ami a nyomatékos feleletet illeti a magyarban, napjainkban egyre inkább elterjedőben van a *persze*, amely egy többé-kevésbé enyhe megengedő értelemről kiindulva (voltaképpen a lat. *per se intelligitur* elliptikus formájával van dolgunk) szemantikailag átértékelődött nyomatékos igenléssé.

A megengedés jelentéskörével összefüggésben ebben a nyelvben nem találunk egy minden alkalomra megfelelő szócskát, de esetenként különböző szintagmákhoz nyúlhatunk, úgymint *hát igen*, *na jó*, *hát jó* stb.

A magyar nyelv igenlési rendszere tehát leginkább a főbb indo-európai nyelvekéhez hasonlít, amely különféle árnyalataiban egy specifikus igenlő szócskának szolgál kiegészítőül.

Irodalom

- Gheno, Danilo 1995 La negazione in mordvino, *Annali dell’Istituto universitario Orientale di Napoli – Studi Finno-Ugrici* 1: 65–69.
 Karlsson, Fred 1987² *Finnish Grammar*, Transl. by A. Chesterman, Porvoo–Helsinki–Juva, WSOY.
 Uotila-Arcelli, Eeva 1975 *La lingua finlandese*, Helsinki, SKS.